

Revolutionair in Den Bosch

Bas van der Plas

Revolutionair in Den Bosch

De jeugd van Henk Sneevliet

NARVA – 2021

“Voor de strijd van de Nederlandse arbeidersklasse is ongetwijfeld van zeer groot belang, dat in belangrijke industriële centra met een katholieke bevolking, de arbeiders hun eigen wegen kiezen bij de verdediging van hun levensbelangen.”

H. Sneevliet: De Tilburgse ‘wilde’ staking.

In: De Internationale, Jaargang I nummer 6, september 1935

Titel: ‘Revolutionair in Den Bosch - De jeugd van Henk Sneevliet’

© 2021 Bas van der Plas/INSUDOK

Foto voorkant: Toren van de Sint-Janskathedraal, ‘s-Hertogenbosch
(foto van de auteur)

Uitgegeven door: INSUDOK, Narva

email insudok@gmail.com

ISBN: 978 90 765 3906 5

NUR: 680 681

Alle rechten voorbehouden. All rights reserved.

www.bestelmijnboek.nl

INHOUD

Inleiding en verantwoording	7
1. Op den dertienden dezer	11
2. Naar school	15
3. De ‘Rijks Hoogere Burgerschool’	21
4. Sneevliet over zijn jeugd in Den Bosch	27
5. Het mysterie van de twee ongehuwde zusters	37
6. Comité Henk Sneevlietstraat	43
7. Brabantse Helden	51
Bijlage 1: In deijkerd	59
Bijlage 2: Straat en naam Sneevliethof	63
Bijlage 3: Twee gemiste bijdragen	67
Literatuuropgave	83
Fotoverantwoording	85
Dankbetuiging	87

INLEIDING EN VERANTWOORDING

Dit boek is een gevolg van het coronavirus. Oorspronkelijk was ik met een tweetal manuscripten bezig die zich afspeelden in de stad Sint-Petersburg, de metropool waar ik jarenlang gewoond heb. Vanuit mijn huidige woonplaats Narva, aan de Estse kant van de grens met de Russische Federatie, kon ik met gemak per openbaar vervoer naar de culturele hoofdstad van Rusland reizen om daar het materiaal te verzamelen dat nodig was om de twee manuscripten tot een goed einde te brengen. Maar op 17 maart 2020 ging de grens dicht en die bleef potdicht. Geen werk meer aan beide manuscripten, ik was van de bron afgesloten. Ik had vele jaren in Sint-Petersburg mensen uit Nederland en België ontvangen als gasten van mijn reisbureautje Czarina, dat nu vanwege corona ook al gedwongen was te stoppen. Om mijn teleurstelling hierover af te reageren schreef ik het boek *‘Een reisbureau in Sint-Petersburg (Requiem voor Czarina)’*, dat verscheen in augustus 2020.

Noodgedwongen thuis zittend, veel lezen, films kijken en naar muziek luisteren, vond ik onderin mijn boekenkast een tweetal dikke mappen met het opschrift ‘Sneevliet in Den Bosch’, beide al bijna 30 jaar geleden aangelegd. Het waren de resultaten van het onderzoek naar de jeugdijaren van Henk Sneevliet, de internationaal actieve revolutionair-socialist, die zijn jonge jaren had doorgebracht in de Brabantse hoofdstad.

Hoe was ik bij hem terecht gekomen? In de jaren 70 had ik mij aangesloten bij een kleine linkse groepering, het Comité van Revolutionaire Marxisten (CRM), waarvan de naam al snel gewijzigd werd

in Beweging voor Arbeiders Zelfbeheer (BAZ) en nog weer later in Beweging voor Socialisties Zelfbeheer (BSZ). De achtergrond van deze beweging lag in het revolutionair socialisme, soms ook wel ‘trotskisme’ genoemd, maar omdat ik niet gecharmeerd ben van politieke stromingen die de naam van één persoon dragen houd ik het bij de eerste formulering. Ik begon onderzoek te doen naar de geschiedenis van deze stroming binnen het linkse spectrum en stuitte al snel op de naam van Henk Sneevliet. Die had de basis gelegd voor de PKI, de Communistische Partij van Indonesië, samengewerkt met Lenin in de Communistische Internationale, de Komintern, aan de wieg gestaan van de Chinese Communistische Partij en vervolgens langdurig als revolutionair-socialist actief in Nederland tot hij op 13 april 1942 met een aantal strijdmakkers door de Duitse bezetters werd gefusilleerd. Ik was zeer onder de indruk van zijn biografie en toen ik ook nog begreep dat hij zijn jeugd in Den Bosch had doorgebracht nam mijn fascinatie alleen maar toe. De beschikbare biografieën over Sneevliet bevatten slechts summier gegevens over zijn jonge jaren in de Brabantse hoofdstad en ik besloot op nader onderzoek uit te gaan.

Ik was in die tijd een vast bezoeker van tweedehands boekhandel Twaalfmorgen in de Kruisstraat in Den Bosch, werd bevriend met de eigenaar, Antoon van Rosmalen, destijds lid van de CPN, die ook geraakt werd door mijn enthousiasme over Sneevliet en de Bossche achtergronden. Samen bedachten wij hoe het onderzoek naar de jeugdjaren van Sneevliet het beste kon worden aangepakt. Ook vonden wij dat de stad haar internationaal bekendste inwoner, op Jeroen Bosch na, wel eens mocht eren met op z'n minst een naar hem genoemde straat. Zo ontstond ook het initiatief ‘*Comité Henk Sneevlietstraat, Den Bosch*’, waarover in een later hoofdstuk in dit boek meer.

Antoon was aan zijn boekhandel gebonden, ik was buiten mijn baan van 20 uur per week als eindredacteur van een aantal vaktijdschriften vrij om waar dat nodig was archiefonderzoek te doen. Dat combineerde ik dan met een dag per week werken aan de bibliografie van Henk Sneevliet, waarvoor ik naar het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam reisde, het instituut dat in 1994 de door mij samengestelde bibliografie ook uitgaf.

Alle gegevens die ik in de archieven vond over de jeugd van Sneevliet gaf ik aan Antoon door, die alles keurig inventariseerde, op basis daarvan weer nieuwe onderzoeksvragen opstelde en enige correspondentie voerde met instanties die wellicht behulpzaam zouden kunnen zijn. En dat leidde uiteindelijk tot de twee dikke mappen die ik zo'n 30 jaar later weer ter hand neem.

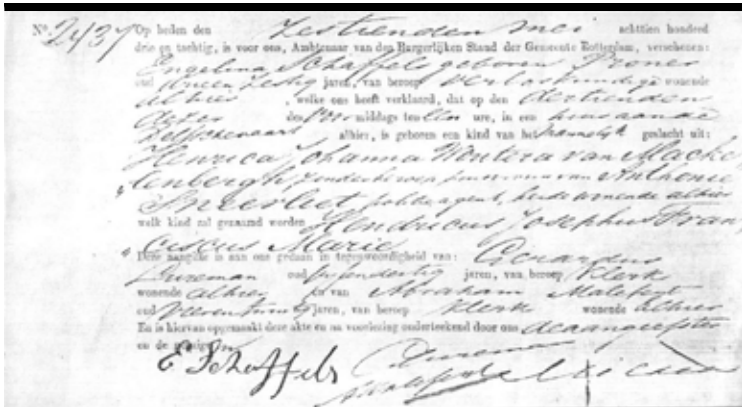
Want op een bepaald moment werden we weer in beslag genomen door andere activiteiten, het Sneevliet-onderzoek raakte op de achtergrond en tussen Antoon en mij ontstond er wat verwijdering, vooral vanwege politieke meningsverschillen. Antoon was vanuit zijn CPN-verleden betrokken geraakt bij toenaderingspogingen tussen CPN, PSP, PPR en EVP, de linkse samenwerking, die uiteindelijk tot de oprichting van Groen Links leidde. Ik was lid van de PSP geworden, maar actief deelnemer aan de linkervleugel die zich juist tegen deze samenwerking verzette omdat naar onze mening er te veel liberaal water in de rode wijn gedaan moest worden. Dit alles is echter stof voor een ander boek dat nog geschreven moet worden.

Het resultaat was evenwel dat het onderzoek naar de jeugd van Sneevliet in Den Bosch voorlopig in twee dikke mappen ergens onderin mijn boekenkast eindigde en pas nu weer, afgestoft en wel, een rol gaat spelen. Want het is natuurlijk jammer dat het werk, waar toch veel tijd aan is besteed, verloren zou gaan en er bovendien tot op de

dag van vandaag nog geen uitgebreide beschrijving is over de Bossche achtergronden van Henk Sneevliet. ‘Dankzij’ het coronavirus gaat het er dan toch van komen. Ik heb alle informatie weer eens aandachtig doorgelezen en voor zover van belang verwerkt en geactualiseerd in dit boek. Een aantal door ons uitgezochte gegevens heb ik weggelaten, bijvoorbeeld de genealogische achtergronden van de vader en moeder van Henk. De gegevens die ik wel verwerk in dit boek zijn het resultaat van archiefonderzoek, citaten uit de bestaande literatuur over Sneevliet en waar het voor de leesbaarheid en continuïteit van het verhaal noodzakelijk was heb ik enige literaire vrijheden toegepast zonder evenwel de waarheid geweld aan te doen.

Bas van der Plas

Narva (Estland), april 2021

Inschrijving Burgerlijke stand Rotterdam 1883

1 | OP DEN DERTIENDEN DEZER

Volgens het Rotterdamse gemeenteverslag over het jaar 1900 had de stad ongeveer 320.000 inwoners, waaraan werd toegevoegd dat dit sinds 1850 een toename van ruim 250 procent betekende. Vooral de periode 1880-1900 was een tijd van ongekende groei van de haven, van zeer sterke toename van het aantal inwoners en als gevolg daarvan een massale woningbouw.

Aan de registers van de Burgerlijke Stand in Rotterdam konden vele nieuwkomers worden toegevoegd en ook het geboorteregister breidde zich pagina na pagina na pagina uit. Zo werd in het geboorteregister van het jaar 1883 nummer 2437 bijgeschreven, waartoe in een mooi handschrift de reeds voorgedrukte tekst verder wordt aangevuld:

“Op heden den zestienden mei achttien honderd drie en tachtig, is voor ons, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, verschenen Engelina Schaffels geboren Prones oud drie en zestig jaren, van beroep verloskundige wonende alhier, welke ons heeft verklaard, dat op den dertienden dezer des voormiddags ten een ure, in een huis aan de Delftschevaart alhier, is geboren een kind van het mannelijk geslacht uit: Henrica Johanna Woutera van Mackelenbergh, zonder beroep, huisvrouw van Anthonie Sneevliet, politieagent, beide wonende alhier, welk kind zal genaamd worden Hendricus Josephus Franciscus Marie.

Deze aangifte is aan ons gedaan in tegenwoordigheid van Gerardus Lureman, oud vijfendertig jaren, van beroep klerk, wonende alhier en van Abraham Malefeyt, oud vierentwintig jaren, van beroep klerk,

wonende alhier. En is hiervan opgemaakt deze akte en na voorlezing ondertekend door ons, de aangeefster en de getuigen.”

Het officiële geboortebewijs van Henk Sneevliet, op dat moment nog slechts een nummer in het geboorteregister en pas veel later een niet meer weg te denken naam uit de wereldwijde geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging.

Wanneer Henk geboren wordt is zijn vader Anthonie 25 jaar en moeder Henrica is eveneens 25. Henrica is geboren in Den Bosch, vader Anthonie in Leiden, maar hij verhuist in 1861 met zijn ouders naar de Brabantse hoofdstad waar hij Henrica leert kennen. Anthonie krijgt een baan bij de Rotterdamse politie en haalt zijn geliefde Henrica ook naar die stad, waar ze op 28 december 1881 trouwen. Een eerste kind, Jacobus Franciscus Maria, wordt op 28 april 1882 geboren, maar overlijdt reeds op 4 juli van dat zelfde jaar. Na de geboorte van Henk in 1883 wordt op 29 augustus 1884 nog een dochter ingeschreven in het Rotterdamse geboorteregister die de namen Christina Helena Johanna Maria krijgt, waarbij de eerste voornaam die van haar oma Christina is, de moeder van Anthonie.

Anthonie en Henrica zijn gelukkig met hun twee kinderen, hij maakt promotie bij de Rotterdamse politie, zij zorgt voor de kinderen en het huishouden, maar dan... slaat het noodlot toe. Bij moeder Henrica wordt tuberculose geconstateerd, aan het eind van de 19e eeuw een verschrikkelijke ziekte die haar tol eist onder de bevolking. Per 10.000 inwoners overleden er 18 aan de ziekte. In 1928 werd pas het eerste antibioticum penicilline ontdekt. Ook moeder Henrica krijgt bezoek van de man met de zeis en op 1 juni 1886 overlijdt zij aan de gevolgen van de ziekte, die op dat moment nog bekend staat als Volksvijand nummer één.

Tijdens de ziekte van moeder Henrica stonden de leefomstandigheden van het gezin Sneevliet onder voortdurende grote druk en de toenemende dreiging van de dood. Uiteraard kregen beide kinderen, hoe jong ook nog, hier wel wat van mee.

Na het overlijden van moeder Henrica besluit Anthonie om Henk en Christina voorlopig naar zijn moeder in Den Bosch te brengen tot er een betere oplossing is gevonden. Nu kan hij zijn werkzaamheden als politieagent met wisselende diensten niet combineren met de zorg voor twee kleine kinderen.

In de trein van Rotterdam naar Utrecht zitten Henk en zijn vader Anthonie begin juli 1886 in de dicht opeengepakte 3e klas coupé, de bescheiden bagage van de kinderen, een kleine tas met wat kledingstukken, ligt in het bagagerek boven hun hoofden. Zusje Christina heeft vader op schoot, een arm ter bescherming om haar heen geslagen, met de andere houdt hij de hand van Henk vast. Henk kijkt uit het raam dat duidelijk aan een schoonmaakbeurt toe is. Het Hollandse landschap glijdt voorbij, groene weilanden doorsneden door sloten, grazende koeien, paarden, schapen, soms even onzichtbaar door de zwarte rookwolken van de stoomlocomotief die al hakkend en puffend de sliert wagons richting Utrecht sleept. Op een aantal stations stopt de trein met veel gepuf om zich vervolgens met grote witte stoomwolken en een snerpende fluit weer in beweging te zetten. In Utrecht moet worden overgestapt. Daar is het even zoeken waar de trein in de richting 's-Hertogenbosch vertrekt.

Maar even later zitten vader, zoon en dochter Sneevliet in de volgende derdeklas coupé die hen richting het zuiden zal brengen, naar de Brabantse hoofdstad om precies te zijn. Ook nu gaat het weer hakkepuf, regelmatig overstemd door het geraas van metaal op metaal wanneer een brug over een van de brede rivieren moet worden overgestoken.

Het landschap verschilt verder niet veel van de Hollandse weiden en ook de stations waar gestopt wordt lijken op elkaar.

Dan wordt eindelijk station 's-Hertogenbosch bereikt. De reizigers wurmen zich door het smalle gangpad een weg naar de uitgang van de coupé en bij het verlaten van het perron worden nog eens de vervoersbewijzen gecontroleerd door een geüniformeerde stationsbeampte. Dan stappen vader en zoon het Stationsplein op. In de ene hand draagt vader de tas, met de andere drukt hij Christina tegen zich aan. “Dicht bij pappa blijven,” waarschuwt hij Henk. Ze lopen de binnenstad van de Brabantse hoofdstad in, steken de Markt over, dan langs de Sint-Janskathedraal richting de Zuid-Willemsvaart, het tussen 1822 en 1826 gegraven kanaal dat ten noorden van de binnenstad 's-Hertogenbosch doorsnijdt. Wanneer ze bij de brug aankomen is Henk moe, het is toch een flink eind lopen met de korte beentjes van een net driejarige en ook vader Anthonie, met de kleine Christina op de rechterarm en de tas in de linkerhand, is blij dat het einde van de tocht in zicht is.

Als de brug is overgestoken staan ze op het Hinthamereinde en iets verderop is dan naar links de woning van oma Christina, Hofstad E330.

2 | NAAR SCHOOL

Wanneer vader Anthonie de tas op de grond zet en met gebalde vuist op de houten voordeur bonkt wordt die even later opengedaan door zijn zus Hendrica. Met tranen in haar ogen neemt ze de kleine Christina van haar broer over en dan stapt het hele gezelschap de kleine woonkamer binnen waar oma Christina opveert uit haar oude fauteuil. Ze aait Henk over de bol, kust haar zoon en pakt dan haar kleindochter van Hendrica over. Terwijl ze het kind innig omhelst laat ze zich weer in haar fauteuil zakken. “Hier zijn we dan,” zegt Anthonie, die het inmiddels ook wat teveel is geworden en snel een traan wegpinkt.

In het kleine huisje van oma Christina worden de voorbereidingen getroffen om beide kleinkinderen te kunnen huisvesten. De 61-jarige oma Christina woonde hier, sinds het overlijden in 1881 van haar man Jacobus Sneevliet, alleen met haar dochter Hendrica, maar door de Rotterdamse tragedie van haar zoon Anthonie vindt er nu een noodzakelijke verdubbeling van het aantal bewoners plaats. Vader Anthonie blijft nog twee dagen bij zijn moeder in Den Bosch maar moet dan weer terug naar Rotterdam waar zijn werk als politieagent hem roept. Een paar dagen kon hij vrijaf krijgen, maar dan is het zijn plicht weer die hem de terugreis naar Rotterdam doet aanvaarden.

Voor Henk en Christina zijn er bedjes gemaakt in de woning aan de Hofstad, waar het leven met twee kleine kinderen erbij drastisch veranderd is. Tante Hendrica gaat dagelijks naar haar werk in een atelier waar ze naaister is en oma blijft met de kinderen thuis.

*Henk Sneevliet in 's-Hertogenbosch,
gefotorafeerd circa 1890*

De Hofstad is een echte volksbuurt, er wonen vooral arbeidersgezinnen, katholiek en dus met veel kinderen, en al gauw heeft Henk op straat een paar vriendjes gemaakt. Christina is nog te klein om al buiten te kunnen spelen, maar ook Henk wordt aan regels gebonden. Niet te ver van huis gaan, op tijd terug komen en goed uitkijken! Zo verandert het leven van beide kinderen radicaal, is het aanpassen aan de nieuwe situatie, maar na een aantal weken weten ze al niet beter meer. Regelmatig komen er brieven en briefkaarten van vader Anthonie die naar de kinderen informeert. Oma Christina en tante Hendrica laten weten dat alles goed gaat.

Maar vader Anthonie is er niet gerust op. Alleen achtergebleven nu in Rotterdam vanwege zijn werk, zonder vrouw en de kinderen ver weg, voelt hij zich steeds ongelukkiger en depressiever en na ruim een jaar van droeve eenzaamheid, slechts af en toe verdoofd door een Schiedams product in een aardewerk kruik, besluit hij zijn baan bij de politie op te geven en ook naar Den Bosch te vertrekken, waar hij zich in juli 1887 weer verenigd weet met zijn kinderen, moeder en zus. Dan zijn er vijf bewoners in de krappe woning aan de Hofstad.

De Hofstad was een buurt waar kleine arbeiderswoningen waren gebouwd in panden van twee etages waar vier gezinnen werden gehuisvest. Twee gezinnen op de begane grond en twee op de eerste etage, waarbij voor ieder gezin, ongeacht de grootte, twee kamers beschikbaar waren. Het was dus flink inschikken toen vader Anthonie zich uit Rotterdam bij zijn twee kinderen, zijn moeder en zus voegde. Dochter Christina sliep samen met haar oma en tante Hendrica in de ene kamer, de andere kamer was voor Henk en zijn vader. Vader Anthonie had intussen in Den Bosch werk gevonden als sigarenmaker en was al lang blij naar zijn werk te kunnen gaan om uit de krappe woning te kunnen ontsnappen. Bovendien zorgde zijn loon voor extra inkomsten